

Pedagogische en financiële engagementen nemen voor het waarborgen van het recht op onderwijs

Statuut van de tekst

Volgende oriëntatie stopt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp heeft gevoerd. De overleggroep 'onderwijs' werd in januari 2005 door het Steunpunt opgericht, en kwam drie keer samen.

Type deelnemers: terreinwerkers uit het onderwijs, de verenigingen waar armen het woord nemen en de buitenschoolse organisaties zoals brugfiguren of huiswerkbegeleiders, de begeleiders van Lokale Overlegplatforms (lop's) en van de Centra voor Leerlingenbegeleiding, alsook vertegenwoordigers uit de academische wereld, het beleid en het middenveld.

Afgaand op de beleidsteksten over onderwijs, staat het buiten kijf dat de overheid sinds het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA - 1994) meer gevoelig is geworden voor gelijke kansen in het onderwijs. Of het onderwijs daarmee al rechtvaardiger geworden is of effectiever is als hefboom in de bestrijding van armoede, is een vraag die onbeantwoord blijft.

Het tweeledige uitgangspunt van het AVA blijft uiterst relevant: het onderwijs kan een belangrijke weg zijn naar een betere sociale positie, maar zorgt tegelijk voor het reproduceren van sociale ongelijkheid. Onderzoekers bespeuren in ons land een onderwijsstelsel waar de beroepsstatus en het opleidingsniveau van de ouders doorslaggevend zijn voor de resultaten op school. Het zijn wetenschappelijke bevindingen die ondersteund worden door talloze getuigenissen van ouders. Langs de ene kant beschouwen ouders het onderwijs als een bondgenoot in hun streven naar een betere toekomst. Langs de andere kant ervaren zij dat het onderwijs onvoldoende oog heeft voor de ontwikkeling van kinderen die opgroeien in moeilijke omstandigheden.

De actoren pleiten ervoor om de tegenstellingen tussen de ouders en de school niet op de spits te drijven. In het pedagogisch project horen de ervaringen en de leefwereld van het kind centraal te staan.

RESOLUTIE 27: VERBETEREN VAN DE RELATIE TUSSEN DE GEZINNEN EN DE SCHOOL

Een van de tot op heden minst geconcretiseerde aanbevelingen uit het AVA is het pleidooi voor een versterkt partnerschap tussen het instituut 'school' en de arme gezinnen. De noodzaak om een samenwerking op te zetten met de ouders, kan niet genoeg onderlijnd worden. *"Dikwijls horen we dat ouders beter zouden moeten weten wat de verwachtingen van de school zijn, maar wat doet de school om te weten wat de ouders verwachten?"*, vraagt een maatschappelijk assistent zich af tijdens het ontmoetingsmoment in Namen. Uit verschillende getuigenissen is op te maken dat scholen meestal niet toelaten om hun denk- en werkwijze ter discussie te stellen. De actoren benadrukken dat de rol van de directies om een open sfeer te bewerkstelligen, te lang onderbelicht is gebleven. De directeur kan richting geven aan de hele pedagogische ploeg.

Waarden en normen in het instituut van de 'school' zijn verschillend van die in het 'gezin'. Het is een verschil dat weinig gekend is en waarmee de 'school' weinig rekening houdt. Ze slaagt er niet in om kinderen uit arme gezinnen te initiëren in de schoolcultuur, en gaat er integendeel van uit dat deze aangeboren is bij alle leerlingen. Misverstanden en een slechte verstandhouding tussen de gezinnen en de school zijn het resultaat. De juiste aanpak ligt in de analyse van het probleem: ruim de misverstanden uit de weg door ze uit te leggen, bestrijd de slechte verstandhouding door overleg.

PISTE 1. *Creëren van aangepaste kaders voor een verbeterd partnerschap tussen ouders en pedagogisch personeel*

In de bestaande structuren waar ouders, onderwijzend personeel en leerlingen samen rond de tafel zitten (cf. Participatieraden in het Franstalig en Nederlandstalig onderwijs), zijn de ouders die leven in armoede ondervertegenwoordigd, zometeen afwezig. De gebruikelijke agenda en werkwijze laten hen niet toe om hun inbreng te doen.

Participatie vergt uiteenlopende competenties: spreken voor publiek, collectieve benadering van problemen, consensus zoeken, argumenteren en onderhandelen. Het gaat om vaardigheden die weinig verspreid zijn bij de gemiddelde ouder, en zeker niet bij mensen die in armoede leven. Projecten en initiatieven op schoolniveau die ouders helpen om deze competenties te verwerven, verdienen verdere ondersteuning.

Om minder mondige ouders het woord te geven en om een relatie van partnerschap te smeden tussen deze laatste, het onderwijzend personeel en de directie is er nood aan professionele begeleiding. Ervaringen op het terrein leren dat tussenfiguren de rand-

voorwaarden kunnen realiseren die de basis vormen voor duurzame relaties. Actoren zoals de schoolbemiddelaars (Franstalige Gemeenschap) en het onderwijsopbouwwerk (Vlaamse Gemeenschap) verdienen erkenning en een duidelijke opdrachtbepaling, autonoom van de school.

PISTE 2. *Organiseren van een onthaal op mensenmaat*

Een menselijk onthaal – vanaf de inschrijving – is een eerste voorwaarde om te komen tot een partnerschapsrelatie met kinderen en ouders. De school moet voldoende ruimte voorzien om contact met de ouders mogelijk te maken. Vooral het inschrijvingsgesprek wordt belangrijk geacht, omdat daar de toon wordt gezet: wanneer de directie een welwillend oor heeft voor de verwachtingen en de onzekerheden van de ouders, wanneer zij de regels en de waarden van de 'school' duidelijk overbrengt, kan men op een eerlijke en volwaardige manier tot overeenstemming komen. Ook in het verdere verloop van het schooljaar hebben ouders nood aan een referentiefiguur in het lerarenkorps, zodat men gemakkelijk bij andere mensen in de school terecht kan. Dit kan door het versterken van de rol van de klastitularis.

PISTE 3. *Correct en creatief communiceren met de ouders*

Alle mogelijke communicatiemiddelen moeten aangewend worden om boodschappen helder over te brengen en de relatie tussen de school en de gezinnen verstaanbaar te maken: met brieven, door rechtstreekse contacten of aan de telefoon, huisbezoeken, tekeningen, affiches, video's, enzovoort.

Gezien het pertinente probleem van analfabetisme en ongeletterdheid bij ouders, is het gebruik van eenvoudige en heldere schriftelijke communicatie onontbeerlijk. Eenvoudig taalgebruik mag niettemin uitmonden in simplistische boodschappen: de argumenten, de verklaringen, de verhelderingen dienen aanwezig te blijven, zoniet dreigt de boodschap te verwateren of dreigt de relatie met de ouders te verzuren.

PISTE 4. *Veranker de gevoeligheid voor 'diversiteit en sociale ongelijkheid' op een structurele manier in de lerarenopleiding*

Goede praktijken op het vlak van de relatie tussen school-gezinnen staan of vallen bij de competenties van het onderwijzend personeel. Regelmatig werd tijdens de debatten gewezen op het belang van de lerarenopleiding. De kennis van het gezin en van de diversiteit aan opvoedingsvormen – met een invalshoek armoede en sociale uitsluiting – dient structureel te worden ingebed in de initiële en voortgezette lerarenopleiding (zie oriëntatie Vorming (XII)).

Aandacht voor armoede in de lerarenopleiding en de nascholing kan door toekomstige leraars een programma onderwijssociologie aan te bieden dat toelaat om de natuur en de draagwijdte van de opvoeding en de ontwikkeling van het kind te begrijpen. In het Franstalig onderwijs zijn al enkele uren sociologie opgenomen, al zijn deze onvoldoende om het geheel inzichtelijk te maken. Een andere aanpak is te vinden bij een aantal Nederlandstalige hogescholen, waar projecten lopen rond huiswerkbegeleiding, waardoor de studenten ervaringsgericht kennismaken met precare thuissituaties. Het is een kwestie van dit structureel vast te leggen.

Er is vraag naar meer diversiteit in de studentenpopulatie van de lerarenopleiding. De opleidingscentra zouden meer inspanningen moeten en kunnen leveren om studenten op te leiden met uiteenlopende achtergronden.

RESOLUTIE 28: UITBREIDEN VAN HET SCHOOLS NETWERK VIA DE BREDE SCHOOL

Het belang van lokale ontwikkelingsplatforms waar alle partners in armoedebestrijding kunnen communiceren, stimuleren en uitwisselen loopt als een rode draad doorheen de gesprekken 10 jaar na het AVA. Het is in het bijzonder een actueel thema in het grootstedelijk onderwijs. Deelnemers aan het overleg benadrukken dat de uiteenlopende vormen van subsidies op lokaal niveau gebundeld moeten worden. Door versplintering tegen te gaan, nemen de mogelijkheden toe om lokaal samen te werken.

PISTE 1. *Toepassing en verdieping van de 'brede school'*

Een 'brede school' is een duurzame samenwerking van een school met andere instellingen of partners voor de ontwikkeling van kinderen. De aanwezigheid van de wijkgezondheidscentra, het jeugdwerk, culturele centra, onderwijsopbouwwerk, armoedeorganisaties, enzovoort werpt haar vruchten af voor een kwaliteitsvolle opvoedingsondersteuning. Samenwerken met schoolexterne partners biedt een antwoord op de overbevraging van het pedagogisch personeel in de school. Het bredeschoolmodel resulteert ook in een betere aanwending van de infrastructuur op buurtniveau.

Schoolverantwoordelijken hebben een forum nodig om verantwoordelijken van andere relevante sectoren te ontmoeten. Hierdoor kan er een geïntegreerd beleid ontwikkeld worden op het niveau van de buurt of een regio (zie ook oriëntatie Cultuur (VII)). In het Franstalig onderwijs werd in het kader van de 'Zones Education Prioritaires' (ZEP) een zekere expertise opgedaan om partner-

schappen in en rond de school te versterken. Het is betreurenswaardig dat deze niet gevaloriseerd werd met het decreet 'Discriminations Positives'. Na de consultaties in het kader van het Strategisch Contract voor het Franstalig onderwijs zijn de verwachtingen hierover hooggespannen⁶².

PISTE 2. *Verhoging slagkracht van de Lokale Overlegplatforms (onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap)*

Het Lokale Overlegplatform (LOP) in het Nederlandstalig onderwijs moet op termijn een rol van betekenis spelen op het vlak van gelijke onderwijskansen. Voor de eerste keer zitten alle onderwijsinstellingen van een stad of regio rond dezelfde tafel. De teneur tijdens de debatten is dat het LOP nog veel tijd en ondersteuning nodig heeft. Knelpunt is de erg zwakke vertegenwoordiging van ouders die met sociale uitsluiting in het onderwijs geconfronteerd worden. De onderwijswereld is daarentegen oververtegenwoordigd. De agenda is technisch. De structuur is log, en niet alle deelnemers zitten met dezelfde doelstelling rond de tafel.

Toch blijven de LOP's een nuttig instrument omdat de belangrijkste belanghebbende partijen een gemeenschappelijke agenda hebben: gelijke kansen in het onderwijs. De betrokkenen wijzen op het belang van een meer gemeenschappelijke opdrachtverklaring en verhoogde aandacht voor het dialoogproces. Ten slotte zouden de bijeenkomsten niet langer overheerst mogen worden door het inschrijvingsrecht. Gelijke kansen in het lokaal onderwijsbeleid raakt immers heel wat andere facetten.

RESOLUTIE 29: NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP KOSTELOZE ONDERWIJSTOEGANG

Schoolkosten nemen sneller toe dan de gemiddelde levensduurte. Een gevolg van de toegenomen onderwijskosten is een grotere ongelijkheid tussen scholen onderling. *"Een goede school mag niet gelijk staan aan duur en een slechte school niet aan goedkoop"*, zo zei een schooldirecteur tijdens het ontmoetingsmoment in Brugge.

Private schoolkosten zijn een sociaal feit dat reeds uitgebreid in kaart werd gebracht: het gaat om kosten die verband houden met het schoollopen en die de ouders aan de school betalen in ruil voor uiteenlopende goederen en diensten. Het gaat voornamelijk om culturele en sportieve activiteiten.

Scholen die – soms bewust – hoge kosten aanrekenen, zijn ontoegankelijk voor mensen met een laag inkomen. De meest gehoorde klachten betreffen de 'extra-muros-activiteiten' die alsnog duurder worden, en de oplopende kosten in het technisch- en beroepsonderwijs.

PISTE 1. *Decretale afbakening van kosteloze leermiddelen*

De overheid dient haar verantwoordelijkheid om de kosteloosheid van de onderwijs toegang te realiseren, ernstig te nemen. Zelfs al lijkt werkelijke en volledige kosteloosheid vandaag utopisch, toch dient de overheid een cruciale vraag te beantwoorden: Wat is materieel gesproken noodzakelijk voor het behalen van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen?. Vervolgens zouden de scholen voldoende garanties moeten krijgen om die kosten met hun werkingstoelagen te kunnen dekken.

PISTE 2. *Actief ontwikkelen van 'recepten voor goedkoop onderwijs' op schoolniveau*

Niet alleen de centrale overheid, ook de scholen dragen een dubbele verantwoordelijkheid: zij dienen aandacht te hebben voor een kostenbesparend beleid en zij moeten een kritische blik houden op de kosten van uiteenlopende activiteiten.

PISTE 3. *Aanklagen van wanpraktijken*

Wanpraktijken op het gebied van schoolkosten zijn onvoldoende gekend bij de overheid. Individuele ouders of verenigingen maken weinig gebruik van de bestaande informatie of van kanalen – zoals de Commissie Zorgvuldig Bestuur in het Nederlandstalig onderwijs – om de kat de bel aan te binden.

De overheid zou deze kanalen nog meer bekendheid kunnen geven en de procedures kunnen vergemakkelijken. Armenorganisaties zouden hun rol kunnen spelen in het sensibiliseren van schooldirecties, door mee betrokken te worden in het leveren van adviezen inzake schoolkosten.

Daarenboven zouden initiatieven om de kosten te verminderen en de solidariteit tussen scholen te bevorderen, meer verspreid en verder uitprobeerde moeten worden.

⁶² In 'Contrat pour l'école. 10 priorités pour nos enfants' zijn de prioriteiten van het Franstalig onderwijs tot 2013 vastgelegd. Het document omvat vier constatering, zes objectieven, tien prioriteiten en een vijftigtal concrete maatregelen. De doelstelling is omvattend: het onderwijsniveau omhoog trekken, segregatie en leerachterstand bestrijden, meer leerlingen een diploma doen halen en extra aandacht geven aan wie het moeilijk heeft om de basiscompetenties aan te leren. Zie <http://www.contrateducation.be>

PISTE 4. *Bewaken dat alle rechthebbenden genieten van een studiebeurs*

Ondanks de inspanningen van de laatste tien jaar, pleit men voor nog minder administratieve last, meer informatie en verder onderzoek naar een automatische toekenning van de beurs bij het begin van het schooljaar. Het gebeurt nog dat de uitbetaling laattijdig plaatsvindt. Een aantal ouders – zoals woonwagenbewoners, vluchtelingen of daklozen – leven in precare omstandigheden en komen er niet toe om een studiebeurs aan te vragen. Zij weten niet of onvoldoende waar en wanneer ze een beursaanvraag kunnen indienen.

PISTE 5. *Indexeren en fiks verhogen van studietoelagen en de maximumfactuur*

Over één aspect inzake studietoelagen is er unanimititeit: de hoogte van de beurzen is helemaal niet aangepast aan de werkelijke studiekosten.

Over de vraag of er meer leerlingen in aanmerking moeten komen voor een studiebeurs, is er onenigheid.

Een eerste groep vraagt een verruiming van de inkomensgrenzen (hogere maximumgrens).

Een tweede groep vindt dat het systeem vooral ten goede moet komen aan de laagste inkomens. Daarom is men gekant tegen het optrekken van de maximum-inkomensgrenzen.

Een laatste minderheidsgroep neemt het grondwettelijk recht op kosteloze onderwijs toegang als uitgangspunt en is gekant tegen de idee van studiebeurzen. Selectieve maatregelen bieden voor de rechthebbenden immers niet de garantie dat alle kosten gedekt zijn en leiden tot stigmatiserende effecten bij mensen in armoede.

Meer eenstemmigheid bereikt men over de idee van een maximumfactuur, al gaat ook dit in tegen het principe van het gratis onderwijs. De school, de scholengroep of een regionaal/stedelijk netwerk van scholen houdt zich dan aan een (gezamenlijk) plafond voor de schoolkosten. Deze maatregel wordt beschouwd als een grote stap vooruit in het beperken van de schooluitgaven.

PISTE 6. *Invoeren van een dertiende maand kinderbijslag*

Het begin van het nieuwe schooljaar is voor vele gezinnen telkens een financiële uitdaging. Tijdens de ontmoetingsmomenten in de provincies pleiten deelnemers voor de herinvoering van een dertiende maand kinderbijslag, die wordt uitbetaald in augustus (zie ook oriëntatie Inkomen (II)).

RESOLUTIE 30: ONTWIKKELEN VAN PUNCTUELE NAAR STRUCTURELE ONDERSTEUNING

Bij de opmaak van het AVA werd geijverd voor meer aandacht, ondersteuning en omkadering van leerlingen die het lastig hebben op school. Zowel in het Franstalig als in het Nederlandstalig onderwijs is werk gemaakt van een doelgroepenbeleid. Naar aanleiding van deze maatregelen is er in scholen al heel wat pedagogische expertise ontwikkeld in het begeleiden van leerlingen. Zonder af te doen aan de verdiensten van ondernomen acties, is men het erover eens dat ze niet afdoende zijn.

Het komt erop neer om te evolueren naar een onderwijssysteem met een meer actief pedagogische praktijk waar evaluatie en remediëring permanent zijn ingebouwd.

PISTE 1. *Meer voorschoolse ondersteuning en maximaliseren van de participatie aan het kleuteronderwijs*

Het bestrijden van onderwijsongelijkheid begint best zo vroeg mogelijk. De overleggroep pleit voor de uitbouw van 'voorschoolse stimuleringsprogramma's' voor ouders en kinderen. Meer concreet is er vraag naar een samenwerkingsproject tussen het kleuteronderwijs en 'Kind en Gezin', om vóór en tijdens het kleuteronderwijs aan achterstandspreventie te doen, met nauwe betrokkenheid van de ouders.

Het kleuteronderwijs is een belangrijke hefboom, het is de plaats bij uitstek om kinderen in alle rust voor te bereiden op hun 'beroep als leerling'.

Hoewel een grote meerderheid van de kinderen is ingeschreven vanaf drie jaar, is de participatie aan het kleuteronderwijs van kinderen onder de leeftijd van vijf jaar weinig regelmatig. Dit is vooral het geval bij zogenaamde kansengroepen: ouders zien de kleuterschool eerder als een plaats waar gespeeld wordt en vriendjes worden gemaakt, en minder als een belangrijke leerplek voor een verdere ontplooiing. De uitdaging ligt in het verlagen van culturele - en taalbarrières. Los van de vraag of een leerplichtverlaging opportuun is, dienen de inzet en de voorname rol van het kleuteronderwijs ondubbelzinnig benadrukt te worden.

PISTE 2. *Structureel financieren op basis van leerlingenkenmerken*

De initiatieven die ontstonden in het kader van 'ZEP' en later van 'discriminations positives'⁶³ zijn onvoldoende om in de scholen van de Franstalige gemeenschap het verschil te maken. De ambitieuze uitgangspunten van het decreet 'D+' contrasteren met de middelen en de ondersteuning die de overheid ervoor heeft voorzien. Een punt van kritiek betreft ook de wijze van financiering. Momenteel gebeurt die op basis van de samenstelling van de buurt. Er wordt geopperd om de verdeling van een verhoogd budget afhankelijk te maken van de leerlingenkenmerken per school. Er worden wel nog een aantal methodologische vragen gesteld bij de toegenomen leerlingenmobiliteit en bij de gegevensverzameling op schoolniveau.

Het aspect van financiering wordt eveneens aangehaald in het Nederlandstalig onderwijs: middelen in het kader van het GOK-decreet⁶⁴ dienen meer gericht te worden ingezet. Het is aan te bevelen de beschikbare middelen beter te bundelen en in te zetten in scholen(groepen) die er het meeste nood aan hebben. De plannen om op termijn een nieuw financieringssysteem te ontwikkelen voor het leerplichtonderwijs, worden goed onthaald. Wanneer werkingskosten van scholen gebaseerd zouden zijn op school- en leerlingenkenmerken, biedt dat de mogelijkheid om scholen die inspanningen leveren voor kansarme leerlingen op een billijke en duurzame manier te ondersteunen.

PISTE 3. *Integreer losse ondersteuningsinitiatieven in het bestaande schoolbeleid*

Tekenend voor de weinig structurele aanpak, is de vaststelling dat initiatieven voor bepaalde doelgroepen niet zelden leiden tot geïsoleerde praktijken. De projecten vinden plaats in de marge van andere schoolse activiteiten, terwijl de aandacht voor sociale uitsluiting eerder deel zou moeten uitmaken van een globaal schoolbeleid. Maatregelen tot positieve discriminatie zijn idealiter eindig om op termijn ingang te vinden in het algemeen beleid. Het is aan te bevelen om losstaande projecten te integreren in bestaande beleidsplannen.

Nog heel wat directeurs en leerkrachten vinden de aandacht voor sociale ongelijkheid in het onderwijs overdreven. De overheid speelt een sleutelrol om scholen te sensibiliseren over het probleem van de ongelijkheid in het onderwijs. Er is nood aan toegankelijke info over de beschikbare instrumenten en bestaande good practices, om ze te introduceren in alle scholen. Het is nodig om ervaringen uit te wisselen, problemen en oplossingen bespreekbaar te maken en de aandacht voor de problematiek aan te wakkeren.

PISTE 4. *De 'Centres Psycho-Médico-Sociaux' (CPMS) en de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB): meer tijd voor persoonlijk contact met ouders en leerlingen*

Binnen de centra zou de individuele begeleiding van ouders en leerlingen die leven in armoede meer prioriteit moeten krijgen. De werklast is te groot om voldoende aandacht te besteden aan het persoonlijk contact. Bij het begeleiden van leerlingen en ouders zou nog meer onafhankelijkheid van scholen moeten nagestreefd worden. Bij de centra zelf leeft de vraag naar een duidelijkere taakomschrijving, een betere omkadering en een deskundige ondersteuning.

Een taak die door de CPMS en de CLB's veelal wordt onderschat, betreft de opdracht om, in het kader van een globaal schoolbeleid, voortdurend de aandacht te vestigen op problemen van sociale uitsluiting in de school.

PISTE 5. *Verminderen van overstap naar het Buitengewoon Onderwijs (BuO) en erkennen van het inclusief onderwijs*

Kinderen uit arme gezinnen komen verhoudingsgewijs meer terecht in buitengewoon onderwijs (BuO). Soms spelen vooroordelen mee in de verwijzing en krijgen ouders te weinig achtergrondinformatie. Meer nascholing voor het pedagogisch personeel en strengere regels inzake verwijzingen zijn nodig, al kan de oriëntering naar het BuO kan niet enkel op conto van directies en CPMS of CLB geschreven worden. Leerlingen en ouders kiezen eveneens voor het BuO omdat het een basisomkadering biedt die in het gewoon onderwijs achterwege blijft.

Het 'inclusief onderwijs' zou hierop een antwoord kunnen bieden, zij het niet dat het ontwerpdecreet in Vlaanderen strandde op tegenstand van ouders, leerkrachten en de scholen van het buitengewoon onderwijs zelf. Tegenstanders van het inclusief onderwijs betogen dat kinderen uit arme gezinnen beter gediend zijn met het BuO. Momenteel is dat correct, zo zeggen de voorstanders van inclusief onderwijs, maar op lange termijn is dat onhoudbaar. Het is meer dan wenselijk om de onderhandelingen opnieuw op te starten. Scholen moeten de noodzakelijke middelen en ondersteuning krijgen om inclusief onderwijs mogelijk te maken.

⁶³ Decreet van 30 juni 1998, "Décret visant à assurer à tous les élèves des chances égales d'émancipation sociale, notamment par la mise en œuvre de discriminations positives" (B.S. 22 augustus 1998).

⁶⁴ Decreet 14 september 2002, "Decreet betreffende gelijke onderwijskansen I", (B.S. 18 september 2002).

België biedt ouders een vergaande vrije schoolkeuze. De scholen nemen positie in op de schoolmarkt en zij richten zich al dan niet bewust tot een bepaalde doelgroep. Het resultaat is een grote ongelijkheid tussen de scholen onderling. Het scherp onderscheid tussen rijke en arme scholen wordt ervaren als een groot probleem aan beide kanten van de taalgrens. Verminderen van sociale segregatie in de onderwijsinstellingen worden dan ook als een heel belangrijke uitdaging naar voor geschoven.

PISTE 1. *Evenwicht brengen op de schoolmarkt*

De conclusies van de Commissie voor Interculturele Dialoog zijn duidelijk. Een hoge concentratie van leerlingen van buitenlandse origine in scholen (in de volksmond 'gettoscholen' genoemd) zorgt voor heel wat problemen in de scholen. Daarenboven constateert de commissie dat 'een school met een hoge concentratie aan leerlingen van vreemde afkomst ook (en vooral) een school (is) met leerlingen die het sociaal en economisch moeilijk hebben. Maatregelen voor steun en ontsluiting van scholen in moeilijkheden moeten dus behouden blijven, en zelfs opgevoerd worden.'⁶⁵

Zogenaamde 'gettoscholen' komen er deels ook omdat andere scholen zich met allerlei strategieën zoveel mogelijk trachten af te schermen voor leerlingen van vreemde en volkse origine. De Commissie voor Interculturele Dialoog pleit voor overleg en samenwerking tussen scholen (van verschillende netten) op buurtniveau om de leerlingen harmonieuzer te verdelen, zowel op sociale als op culturele basis. Daarnaast dient de overheid kredieten te voorzien voor scholen die zich vrijwillig engageren voor een beleid van culturele diversifiëring.

PISTE 2. *Versterken en bekendmaken van het recht op inschrijving*

De bepalingen omtrent het inschrijvingsrecht worden beschouwd als een vooruitgang. Maar, er blijven hiaten. Weigeringen van leerlingen gebeuren eerder subtiel (ontradingen) en kunnen door de huidige decretale bepalingen niet worden tegengehouden.

Het principe van het absoluut inschrijvingsrecht wordt wel positief onthaald, maar men vreest dat heel wat begeleiding en ondersteuning nodig is om concrete resultaten te boeken. Ouders uit achtergestelde gezinnen schrijven hun kinderen laat in, en de scholen van eerste keuze, die kansrijke leerlingen aantrekken, zitten dan al lang vol. Ouders wiens kinderen geweigerd worden, leggen geen klacht neer en op die manier kunnen scholen toch ongestraft onder hun verplichtingen uitkomen. Ouders moeten meer geïnformeerd worden over de rechten die het beleid hen wil garanderen.

Ondanks de recente wijzigingen in de Vlaamse regelgeving⁶⁶, blijft het noodzakelijk om naast meer schoolautonomie ook schooloverstijgende rechten en plichten voor scholen en ouders vast te leggen, zoniet dreigen kwetsbare leerlingen en ouders altijd aan het kortste eind te trekken.

PISTE 3. *Ontschotten van onderwijstypes in een comprehensief onderwijssysteem*

Kenmerkend voor de ongelijkheid van het onderwijs is de hiërarchie tussen 'sterke' en 'zwakke' richtingen, die op dit moment (minstens impliciet) de bedoeling hebben om de differentiatie naar vaardigheden en verdiensten te reproduceren. In de praktijk vertaalt dit hiërarchisch schoolsysteem zich voortdurend in een sociale differentiatie bij de oriëntering van de leerlingen.

Een onderwijsmodel dat garant staat voor de meest gelijke behandeling van alle leerlingen vertrekt van een gezamenlijk leerplan, zonder open of verborgen voorbestemming voor het algemeen, technisch of beroepsonderwijs. 'Zwakke' en 'sterke' leerlingen blijven langer bij elkaar in heterogene groepen en de studiekeuze wordt uitgesteld tot rond de leeftijd van 16 jaar. Internationaal onderzoek ondersteunt het succes van het comprehensief systeem.

Nu al experimenteren de 'voortrekkersscholen' in de Vlaamse Gemeenschap met een modulair leersysteem waarbij de schotten tussen het algemeen, het technisch en het beroeps secundair onderwijs geleidelijk worden afgebouwd. Er wordt gepleit voor een meer doorgedreven comprehensieve aanpak met ruimte voor de cognitieve, sociale, motorische, technische, technologische en creatieve vaardigheden van de leerlingen.

Een onderwijssysteem met een gemeenschappelijk basisprogramma heeft weliswaar ernstige financiële implicaties. Zonder fikse investeringen in het basisonderwijs en een degelijke omkadering voor de leerlingen die het moeilijk hebben, kan een dergelijke benadering niet succesvol zijn.

PISTE 4. *Een debat over de rol van de onderwijsnetten*

De concurrentie tussen de onderwijsinstellingen maakt nog altijd tongen los. Zowel in Vlaanderen als in Franstalig België zijn kritische geluiden te horen. De concurrentie tussen het vrij en officieel onderwijs wordt beschouwd als weinig efficiënt en zinloos. Een onderwijssysteem met een eenvormige netstructuur, zo concludeerden de deelnemers in Luik, is de beste garantie voor gelijke

⁶⁵ Commissie voor Interculturele Dialoog, *Eindverslag en Getuigenissen*, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, mei 2005.

⁶⁶ Decreet 15 juli 2005, "Decreet houdende wijziging van het decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen" B.S. 30 augustus 2005.

onderwijskansen en kwalitatief onderwijs voor iedereen. *“We beschouwen het als een haalbare utopie”*. Op korte termijn dienen netoverschrijdende onderwijsinitiatieven verder gestimuleerd te worden.

Anderen vinden dat goed en gelijk onderwijs losstaat van de structuur ervan. Zij menen dat het bekampen van de netten nodeloos veel energie kost en dat men niet op of over het randje van de grondwettelijke bepalingen van de onderwijsvrijheid kan gaan.

RESOLUTIE 32: ATTRACTIEF MAKEN VAN BEROEPSONDERWIJS

“Wat de volwaardige integratie van beroepsgeschoolde jongeren betreft, boeken we weinig eclatante vorderingen. Te weinigen oefenen het beroep uit waarvoor ze een opleiding genoten: elk werk is goed, als het maar betaald wordt; (...) hun algemene kennis blijft zwak; vooral de abominabele taalbeheersing valt op, de schaamteloosheid waarmee schrijffouten vergoelikt worden, het in zekere zin gedoogde analfabetisme tijdens de schoolopleiding; de bevestiging van de traditionele rolpatronen is nergens groter.”⁶⁷

Meerdere deelnemers verklaren de uitval van leerlingen door hun gebrek aan ambitie en perspectief. Voor jongeren die in armoede opgroeien is de situatie op de arbeidsmarkt dikwijls nog uitzichtlozer dan voor anderen.

Laaggeschoolden zonder diploma secundair onderwijs hebben significant meer te kampen met geletterdheidsproblemen. Het onderwijs is thans een efficiënt instrument om talenten te ontplooiën en vervolgens een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt. Naast regulier leerplichtonderwijs, is er een belangrijke rol weggelegd voor het beleid inzake vorming en opleiding, met meer aandacht voor laaggeschoolden.

PISTE 1. *Leveren van meer inspanningen voor het behalen van basisvaardigheden*

Er is een duidelijk pleidooi voor het herstel van de beroepsschool als plek van algemene intellectueel-sociaal-humane vorming. De school moet voorrang blijven genieten als maatschappelijk centrum, waar leerlingen basisvaardigheden onder de knie kunnen krijgen: het gaat dan om functionele geletterdheid, informatieverwerking en probleemoplossend denken.

De beroepsschool dient de jongere voor te bereiden op polyvalentie en arbeidsintegratie in de diepte. De versmalling tot één type werkgever verhoogt daarentegen de maatschappelijke kwetsbaarheid.

PISTE 2. *Versterking van remediërende onderwijsvormen*

Drop-out van leerlingen bracht de moeilijkheden aan het licht in het ‘Enseignement de Promotion Sociale’ (EPS) in Franstalig België en in het tweedekansonderwijs (TKO) in Vlaanderen. De toenemende uitval in het secundair onderwijs zorgt voor een grotere vraag naar alternatieve, remediërende onderwijsvormen. In deze onderwijsvormen neemt het beroepsaanbod een steeds belangrijker plaats in, en de verjonging van het cursistenpubliek is een realiteit. Deze onderwijstypes kennen dikwijls een kansarm publiek, en hebben nood aan betere financiële en pedagogische omkadering.

Ten slotte verdienen alternatieve remediërende onderwijsvormen een permanente ondersteuning van het beleid. Het gaat bijvoorbeeld om ‘time-out’-projecten of opvangscholen voor leerlingen die tijdelijk niet in het gewoon onderwijs opgevangen kunnen worden.

PISTE 3. *Verruim en differentieer de leeromgeving voor laag opgeleiden of mensen zonder diploma*

Ook op vlak van levenslang leren, speelt het Mattheuseffect: hoe hoger geschoold, hoe groter de participatie aan bijkomende vorming. Laaggeschoolden dreigen meer nog dan vroeger uit de boot te vallen en keren zich af van een kennismaatschappij die hen nog weinig te bieden heeft.

Opleiding moet breder en minder restrictief zijn. Het aanbod is te beperkt, weinig toegankelijk en ligt veelal in een productiviteitslogica, in plaats van op het niveau van de ontwikkeling en de doorgroeimogelijkheden van laaggekwalificeerde werknemers. Ten slotte dient gezegd dat de ambitieuze uitgangspunten van de Lissabonstrategie voor laaggeschoolde werknemers doorkruist worden door toegenomen flexibilisering, preciaire arbeidscontracten en structurele werkloosheid. Deze piste krijgt een meer uitgewerkt kader onder de oriëntatie arbeid (VIII).

⁶⁷ W. Huyghe, ‘Het beroepsonderwijs: retour à l’école’, in: *Samenleving en Politiek*, jaargang 1994 - 9, 1994.

'De eisen aan geletterdheid in de groeiende kenniseconomie worden hoger, en de groep die de aansluiting mist, blijkt navenant te groeien. Tegelijkertijd blijkt de deelname aan onderwijs en vorming mondjesmaat te zijn en bovendien lang niet altijd tot de gewenste verhoging van geletterdheid te leiden. (...) De kans op een maatschappelijke tweedeling tussen de *knows* and *know nots* (...) wordt steeds groter'⁶⁸.

Daarnaast blijkt dat een aanzienlijk deel van de bevolking over onvoldoende vaardigheden beschikt om te kunnen omgaan met nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT). De informatiemaatschappij houdt nieuwe kansen in, maar een nieuwe tweedeling dreigt tussen wie op de elektronische snelweg zit en anderen die zich moeten beperken tot secundaire wegen. Vele ICT-toepassingen veronderstellen dat men aangesloten is op internet en bovendien over de vaardigheden beschikt om van de elektronische dienstverlening gebruik te maken.

PISTE 1. *Accurate en systematische detectie en samenhangende aanpak van laaggeletterdheid*

Voor een diepgaande aanpak van de problematiek is er nood aan detectie en analyse. Zo is het aan te bevelen dat het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting (NAP) een accurate indicator bevat van laaggeletterdheid die slaat op de hele bevolking, en niet enkel op een schoolgaande populatie.

Onderwijs alleen kan het probleem van laaggeletterdheid niet oplossen. Daarvoor is een structureel en samenhangend beleid van alle beleidsmakende instanties en organisaties nodig: opleidingsverstrekkers, overheidsdiensten, werkgevers en werknemers en welzijnsorganisaties. Het 'Plan Geletterdheid' in de Vlaamse Gemeenschap is een voorbeeld waar een begin wordt gemaakt met een geïntegreerd beleid om het aantal laaggeletterden de komende jaren terug te dringen.

De strijd tegen laaggeletterdheid staat in verschillende beleidsplannen ingeschreven. Het is aan te bevelen de impact van beleid en acties regelmatig te evalueren met alle betrokken actoren.

PISTE 2. *Een samenhangende strategie tegen de digitale kloof, met ondersteuning van vormingsinitiatieven*

Het debat rond de informatiemaatschappij en de zogenaamde 'digitale kloof' is sinds het AVA uiteraard geïntensifieerd. ICT speelt een almaar indringender rol en heeft directe consequenties voor het dagelijkse leven. Uiteenlopende beleidsinitiatieven, zoals het meest recente Nationaal Actieplan tegen de Digitale Kloof, hebben de bedoeling om beetje bij beetje de digitale kloof te overbruggen. Op het terrein is te beluisteren dat de verschillende overheidsniveaus al jarenlang gangmakers zijn van van elkaar geïsoleerde en vaak beperkte initiatieven⁶⁹.

Maatregelen ten aanzien van mensen in armoede dienen rekening te houden met hun algemene levensomstandigheden en tegemoet te komen aan hun behoeften en wensen. Het is aan te bevelen dat verenigingen waar mensen in armoede zich herkennen voortdurend bij het evaluatie- en bijsturingproces van het Nationaal Plan betrokken worden.

ICT dient de strijd tegen laaggeletterdheid mede te ondersteunen. Maatregelen kunnen zich inspireren op de ervaringen van verenigingen en vormingsorganisaties die werkzaam zijn op het terrein van alfabetisering.

Er is nood aan een opwaardering van de professionele en systematische inzet van sociale netwerken, met evenveel aandacht voor mondelinge als voor digitale communicatie. Er wordt aanbevolen dat de overheid kleinschalige waardevolle vormingsinitiatieven, dicht bij de betrokkenen, zou ondersteunen. De federale overheid lijkt alvast het belang van de lokale projecten en de rol van het maatschappelijke middenveld te beseffen.

⁶⁸ UNESCO in Ella Bohnenn, Christine Ceulemans, Carry van de Guchte e.a. *Laaggeletterd in de Lage Landen. Hoge prioriteit voor beleid*. Den Haag, Nederlandse Taalunie, 2004, p. 46.

⁶⁹ Colloquium 'E-inclusie in de praktijk' n.a.v. het globaal plan voor de bestrijding van de digitale kloof van Minister van Maatschappelijke Integratie op 3 juni 2004, zie o.a. presentatie E. Goubin via <http://www.memori.be/DOWNLOADS/digikloofict.doc>.